

*Ба ҳуқуқи дастнавис
УДК 882+891.550*

ҚУВВАТОВА САЛОМАТ МУСОЕВНА

**ХУСУСИЯТҲОИ БАДЕИИ ТАРҶУМАИ АСАРҲОИ МАНЗУМИ
МИХАИЛ ЛЕРМОНТОВ БА ЗАБОНИ ТОҶИКӢ**

Ихтисос 10.01.01 – Адабиёти тоҷик

АВТОРЕФЕРАТИ

диссертатсия барои дарёфти унвони номзади илмҳои филологӣ

Душанбе – 2019

Диссертатсия дар кафедраи адабиёти рус ва ҷаҳони Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни ба итмом расидааст

Роҳбари илмӣ:

Рустамова Гуландом Рустамовна -
доктори илмҳои филологӣ, дотсенти
кафедраи адабиёти рус ва ҷаҳони
ДДОТ ба номи Садриддин Айни

Муқарризи расмӣ:

Хочамуродов Олимҷон Ҳамроевич -
доктори илмҳои филологӣ, профессори
кафедраи забони тоҷикии Донишгоҳи
Технологии Тоҷикистон

Аминов Азим Содикович -
номзади илмҳои филологӣ, дотсенти
кафедраи адабиёти ҷаҳони Донишгоҳи
Славянии Россия ва Тоҷикистон

Муассисаи пешбар:

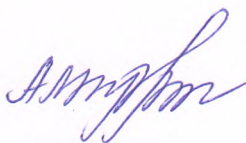
Донишгоҳи Миллии Тоҷикистон

Ҳимоя рӯзи «23» январ соли 2020 соати 13⁰⁰ дар ҷаласаи Шӯрои диссертатсионии 6D.KOA-028-и назди Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни (743025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 121) баргузор мегардад.

Бо диссертатсия дар китобхонаи ДДОТ ба номи Садриддин Айни (743025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 121) ва дар шабакаи [www. tgpu. tj.](http://www.tgpu.tj) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат « » _____ с. 2019 фиристода шудааст.

**Котиби илмии Шӯрои
диссертатсионӣ, н. и. ф.,
дотсент**

Мирзоалиева А.

ТАВСИФИ УМУМИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Аҳамияти мавзӯи таҳқиқ. Дар замони имрӯза яке аз омилҳои бойшавии маънавиёти халқҳо робитаҳои адабӣ буда, он шаклу воситаҳои зиёде дорад. Аз ин лиҳоз, адабиёти навини ҷаҳон ба таври комплексӣ омӯхтани робитаҳои адабиро талаб мекунад, ки барои инкишофи бадеии адабиёти халқҳои гуногун мусоидат намояд. Илова бар ин таҳлилу пажӯҳиши ҳаматарафаи эҷодиёти намояндагони маъруфи адабиёт, барои муайян намудани мақоми онҳо дар таъсирпазирии эҷодиёти ҳамдигар аҳамияти вижа дорад.

Таҳқиқи таърихи тарҷумаи асарҳои М. Лермонтов ба забони тоҷикӣ нишон медиҳад, ки шеърӣ ӯ баъди инқилоби Октябр ба ҳолати рӯҳии халқи тоҷик, ки акнун занҷири ҷабру зулми феодалиро дур андохта буд, мувофиқат намудааст. Лозим ба зикр аст, ки аз эҷодиёти Лермонтов дар солҳои сиюм, асосан ба забони тоҷикӣ асарҳои мазмуни романтикӣ доштаи ӯ бештар тарҷума шудаанд ва ин тарҷумаҳо дар байни хонандагон шӯҳрат дошта, ба раванқи адабиёти тоҷик таъсири зиёде бахшидаанд. Ана дар ҳамин давра аввалин падидаҳои осору маданияти рус ба ҳаёту маданияти халқи тоҷик ворид шуда, боиси босуръат инкишофёбии адабиёти тоҷик ва дар ин замина пайдошавии жанрҳои нав дар адабиёт мегардад.

Актuali будани мавзӯ боз аз он ҷиҳат муайян мегардад, ки ҳарчанд фаъолияти тарҷумонии тоҷикон таърихи бою қадима доштабошад ҳам ва дар назди Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон Шӯъбаи тарҷумаи бадеӣ амал кунад ҳам, бо таъсири вазъи сиёсӣ ва иқтисодии мамлакат кори тарҷумонӣ хеле суст инкишоф меёбад. Ба назари мо, барои баҳои дурусту ҳаққонӣ додан ба роҳҳои инкишофи адабиёти тоҷик аз мавқеи таърихӣ-адабӣ омӯхтани раванди устуворшавӣ ва инкишофи тарҷумаи бадеӣ ҳатмист ва ин масъала як ҷузъи таҳқиқоти моро дар бар мегирад.

Дарачаи омӯзиши мавзӯ. Проблемаҳои тарҷумаи бадеӣ ба забони тоҷикӣ, аз рӯи моҳият гуногунхарактер буда, дар давоми садаи ХХ, беш аз ҳама баъд аз анҷумани якуми Умумиттифоқии нависандагон (соли 1934) амал мекард. Бояд таъкид кард, ки тавачҷуҳи тарҷумонҳо ва адабиётшиносони тоҷик ба эҷодиёти М.Ю. Лермонтов аз соли 1936 бо тарҷумаи романи «Қаҳрамони даврони мо» рӯ ба инкишоф овардааст. Роман дар тарҷумаи Вадуд Маҳмуд шаш маротиба ба таъъ расидааст. Худи ҳамин хеле зиёд будани тавачҷуҳи тарҷумонҳои тоҷикро ба эҷодиёти М.Ю. Лермонтов нишон медиҳад.

Ба таҳқиқотҳои илмие, ки ба доираи мавзӯи пажӯҳиши мо робита доранд, рисолаҳои монографӣ ва мақолаҳои илмии В.Г. Белинский, Л.Гроссман, В.Н. Комиссаров, Л.С. Бархударов, Г.И. Ломидзе, И.Андроников, Г. Гачечиладзе, З. Розенфельд ва дигарон, ки ба масъалаҳои умумии тарҷума ва робитаҳои адабӣ бахшида шудаанд, дохил мешаванд.

Лозим аст, махсус мақолаҳои А.З. Розенфельд «Тарҷумаҳои асарҳои Лермонтов ба забони тоҷикӣ» ва А. Дехотиро «Барои сифати баланди

тарҷумаи асарҳои назм» таъкид намоем, ки дар бораи баъзе масъалаҳои тарҷумаи асарҳои М.Ю. Лермонтов ба забони тоҷикӣ баҳс мекунад. Аз ҷумла, дар масъалаи таҳқиқи робитаҳои адабӣ, таъсири адабӣ, пайравӣ ба ғояҳои барҷаста ва методи тасвири воқеияти зиндагии халқҳои ҷаҳон олимони тоҷик таҷрибаи зиёд андӯхтаанд. Тадқиқотҳои М. Шукуров, А. Сайфуллоев, Х. Шодиқулов, В. Самад, З. Муллоҷонова, А. Давронов, М. Зайниддинов ва дигарон аз ҳамин ҷумлаанд.

Дар таҳқиқи масъалаи таъсири Лермонтов ба эҷодиёти шоирони тоҷик мақолаҳои Н. Маъсумӣ «Лермонтов ва эҷодиёти ӯ», «Лермонтов ва шоирони тоҷик», «Таронасарои Ватан»-и Ҳ. Шодиқулов арзиши баланд доранд.

Зарур аст, чанд корҳои илмӣ муҳаққиқони тоҷикро ном бурд: Н. Н. Холмуҳаммадова «Тазоди Ғарбу Шарқ дар эҷодиёти М. Ю. Лермонтов», ки предмети таҳқиқи рисола нишон додани таъсири Шарқ ба эҷодиёти Лермонтов аст; Х. Холов «Таърих ва проблемаҳои тарҷумаи шеърҳои лирикӣ ва насри А. С. Пушкин ба забони тоҷикӣ ва забони форсӣ», ки дар он муҳаққиқ ба масъалаи таъсири Лермонтов ба эҷодиёти Х. Юсуфӣ низ ишора кардааст.

Бо вучуди ин, таҳлили адабиёти мавриди назар нишон медиҳад, ки масъалаи тарҷумаи мероси М. Ю. Лермонтов ҳаматарафа таҳқиқ нашудааст, бештарин корҳо характери маҳдуд доранд. Ҷуноне ки маълум аст, эҷодиёти М. Ю. Лермонтов ба назми тоҷики даврони шӯравӣ таъсири зиёд расонидааст. Вале, афсӯс на дар бораи таърихи тарҷумаҳои асарҳои М. Ю. Лермонтов, на дар бораи таҳқиқотҳо роҷеъ ба образнокии ин тарҷумаҳо ба забони тоҷикӣ, на дар бораи рангорангии тарҷумаи жанрҳои ҷудоғона, то имрӯз таҳқиқоти анҷомёфтаи монографӣ ба миён наомадааст.

Мақсад ва вазифаи таҳқиқ. Мақсад ва вазифаи таҳқиқоти илмӣ нишон додани таъсири М. Ю. Лермонтов ба таҳаввули адабиёти муосири тоҷик мебошад. Барои ба ин ҳадаф расидан муҳаққиқ тавассути таҳлили муқоисавии тарҷумаҳо, нигоҳдоштани оҳангу моҳияти мазмунӣ нусхаи асл ва таъсирпазирии тарҷума аз мавзӯъ ва ғояи шеъри М. Ю. Лермонтовро ошкор месозад.

Дар раванди таҳқиқ баррасию ҳалли чунин вазифаҳо гузошта шудаанд:

- Муайян намудани таърихи тарҷумаи асарҳои М. Ю. Лермонтов ба забони тоҷикӣ ва таҳаввули муносибати шоирону нависандагони тоҷик ба эҷодиёти адиби адабиёти классикии рус;

- Таъин намудани давраҳо ва усулҳои тарҷумаи асарҳои М. Ю. Лермонтов аз ҷониби адибони тоҷик;

- Муайян намудани дараҷаи эквивалентнокии тарҷумаи шеърҳои М. Ю. Лермонтов ба забони тоҷикӣ бо нусхаи асли аз рӯи образнокӣ ва истифодаи воситаҳои тасвири бадеӣ;

- Таъкид намудани махсусиятҳои характерноки образи М. Ю. Лермонтов дар тавсифномаҳои шоирони тоҷик;

- Таҳқиқи марҳилаҳои инкишофи образи «тоҷикии» шоири рус дар фазои ба маданияти дигар муносибатдошта;

- Муайян намудани беҳтарин тасвирпораҳои бадеии матни асари шоири гениалии рус аз ҷониби мутарҷимони тоҷик.

Сарчашмаи таҳқиқ. Сарчашмаи тадқиқ пеш аз ҳама тарҷумаҳои тоҷикии ашъори М.Ю. Лермонтов буда, аз ҷониби шоирон: Ҳ. Юсуфӣ, Б. Раҳимзода, М. Фарҳат, М. Шералӣ, Қ. Киром, А. Адҳам, Г. Келдӣ, Гулрухсор ва дигарон анҷом пазируфтаанд.

Дар раванди кор муаллиф аз монографияҳо, мақолаҳои, ки дар нашрияҳои гуногуни журналу газетаҳо, дастурҳои таълимии таърихи адабиёти тоҷик ва китобҳои дарсии адабиёти рус, ахбороти расонаҳои интернетӣ истифода намудааст, ки ба таври пурра дар «Китобнома»-и диссертатсия пешниҳод гардидааст.

Объекти таҳқиқ. Объекти таҳқиқи диссертатсионӣ тарҷумаҳои тоҷикии осори манзуму мансури М.Ю.Лермонтов, ки дар солҳои 30-80-уми асри XX анҷом ёфта, дар чор «Мунтахаби ашъор» гирд омада мебошанд. Инчунин ҳангоми пажӯҳиш мақолаву андешаҳои адибони тоҷик, ки дар газетаву маҷаллаҳо ба шахсият ва эҷодиёти М.Ю.Лермонтов баҳшида шудаанд, аз ҷумла, шеърҳои адибони тоҷик ба М.Ю. Лермонтов, ба инобат гирифта шудаанд.

Асосҳои методологии таҳқиқ. Диссертатсия ба методи аналитикӣ, таърихӣ, таҳлилӣ-муқоисавӣ ва статистикуи таҳқиқоти илмӣ таъя намуда, мухтассоти бадеии тарҷумаҳои асарҳои М.Ю. Лермонтовро ба забони тоҷикӣ муайян менамояд. Дар раванди пажӯҳиш муаллиф ба маҳсули илмии донишмандони тоҷик ва хориҷӣ, роҷе ба масъалаи назария ва амалияи тарҷумаи бадеӣ, ки бевосита ба эҷодиёти М.Ю.Лермонтов баҳшида шудаанд, низ таъя намудааст.

Навоварии илмии диссертатсия. Ҳадафи асосии диссертатсияи мазкур аз он иборат аст, ки дар он бори нахуст дар адабиётшиносии тоҷик кӯшиши ҳамачонибаи таҳқиқу пажӯҳиши тарҷумаи осори М.Ю.Лермонтов ба забони тоҷикӣ сурат мегирад.

Маводҳои асосии рисола бори нахуст мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтаанд. Инчунин дар рисола нусхаи аслии бо тарҷумаи тоҷикии он мавриди таҳлилу муқоиса қарор ёфта, робита ва ҳамохангии осори гуногунжанри адабиёти классикии рус ва адабиёти тоҷик ба таҳқиқ гирифта шудааст.

Арзиши назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Диссертатсия аҳамияти назарӣ ва амалӣ дошта, ҳулосаҳои илмӣ ва амалии таҳқиқот метавонанд минбаъд ва оянда барои тарҷумаҳои нав ва таҳқиқи паҳлуҳои дигари осори М.Ю. Лермонтов, ва, умуман, тарҷумаи назми рус мавриди истифода қарор гирад. Натиҷаҳои ба даст омада, дар таҳқиқотҳои ояндаи робитаҳои адабиёти тоҷику рус, ҳангоми таҳлили эҷодиёти адибони ҷудогонаи ҳарду адабиёт истифода шуда метавонанд. Илова бар ин, маводи рисоларо ҳангоми таълими курсҳои махсус доир ба назария ва таърихи тарҷума, гузаштани машғулиятҳои махсуси амалӣ баҳшида ба ҳаёт ва эҷодиёти М.Ю. Лермонтов, аз ҷумла, дар мактабҳои

олӣ ҳангоми гузаштани дарсҳои лексионӣ оид ба масъалаҳои робитаҳои адабии халқҳои русу тоҷик метавон истифода кард.

Масъалаҳои асосие, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд:

-Тарҷумаи бадеӣ як навъи фаъолу махсуси робитаҳои адабӣ буда, барои маданияти миллии халқҳо аҳамияти вижа дорад;

-Раванди тарҷумаро дар Тоҷикистон ба се марҳила тақсим кардан мумкин аст:

1. Аввали асри XX (солҳои 30-40-ум) – пайдошавии аввалин тарҷумаҳои асарҳои М.Ю.Лермонтов ба забони тоҷикӣ;

2. Миёнаи асри XX (солҳои 50-60-ум) - характери оммавӣ пайдо намудани тарҷумаҳои профессионалии классикони рус, фаъолияти баланд пайдо намудани тарҷумаҳои шеърҳои Лермонтов;

3. Солҳои 70-80-уми садаи XX – шаклгирии қори тарҷумонӣ – назария ва амалияи тарҷумаи бадеӣ дар адабиёти тоҷик. Дар ин солҳо якҷанд тазодҳои гуногун дар тарҷумаи шеърҳои Лермонтов ба инобат гирифта шудаанд. Г. Келди, Гулрухсор, А. Адҳам, К. Киром ва чанд адибони дигар дар ин давра чун намоёндагони гуногуни усулҳои тарҷума эътироф мешаванд;

-Асарҳои бадеӣ ҳамчунин тарҷумаи бадеӣ бояд дар сатҳи баланд таҳлилу баррасӣ шаванд, то ин ки барои инкишофи адабиётшиносӣ ва тарҷумашиносӣ дар Тоҷикистон мусоидат намоёнд.

Апробатсияи таҳқиқ. Диссертатсия дар маҷлиси васеи кафедраи адабиёти рус ва ҷаҳон ва кафедраи назария ва таърихи адабиёти ДДОТ ба номи Садриддин Айнӣ (қарори № 4 аз 02.04. соли 2019) муҳокима ва барои ҳимоя тавсия гардидааст. Масъалаҳои асосии рисола дар гузоришоти муаллиф дар конференсияҳои илмӣ ҷумҳуриявӣ ва байналхалқӣ, аз ҷумла, дар мақолаҳои ба нашр расидаи маҷаллаҳои илмӣ иҷозатдодаи КОА-и Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия ва Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъъ расидаанд.

Сохтори диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, фаслҳо, хулоса ва феҳристи адабиёти истифодашуда иборат аст.

МУҲТАВОИ АСОСИИ ТАҲҚИҚ

Дар муқаддима аҳамияту дараҷаи омӯзиши мавзӯ, мақсаду вазифаҳои таҳқиқ, сарчашмаҳову наwgониҳо, муҳимтарин нуқтаҳои, ки барои ҳимоя пешниҳод шудаанд, ба таври фишурда шарҳ ёфтаанд. Ҳамчунин, методикаи таҳқиқ тавсиф шуда, арзиши назариву амалии кор бо далелҳо собит ва дараҷаи таҳқиқи масъала муайян гардидааст.

Боби аввали диссертатсия - «Таърихи тарҷумаи осори манзуми М.Ю. Лермонтов» унвон дошта, аз ду фасл иборат мебошад.

Дар фасли аввали боби якум, ки «**Давраҳои тарҷумаи шеърҳои М.Ю.Лермонтов ба забони тоҷикӣ**» номида шудааст, пажӯҳишгар таъкид месозад, ки аз солҳои 30-уми асри XX сар карда, адибони тоҷик ба тарҷумаи мероси адабии М.Ю. Лермонтов тавачҷӯхи бештар зоҳир менамоёнд ва онро шартан ба се давра тақсим кардан мумкин аст:

Давраи аввали таърихи тарҷумаи асарҳои манзуми М.Ю. Лермонтов ба забони тоҷикӣ ба солҳои 1930-1940-ум рост меояд. Дар ин давра ба ҳавасмандони адабиёти рус танҳо як гуруҳи хонандагони тоҷик дохил мешуданд.

Давраи дуюм солҳои 1950-1960-умро дар бар мегирад. Дар ин марҳила мактаби тарҷумонӣ бо сарвари С. Айнӣ ва А. Лохутӣ ба фаъолият сар менамояд, ки он ба ташкилҳои насли тарҷумонҳои касбӣ мусоидат намуда, фаъолияти тарҷумонӣ хусусияти оммавӣ пайдо мекунад. Нашри маҷмӯаҳои «Лермонтов М.Ю. Асарҳои мунтахаб» (1954) ва «М.Ю. Лермонтов. Ҷавонии ҷовидонӣ» (1964) нуқтаи баланди ин давра ба ҳисоб меравад.

Давраи сеюми таърихи тарҷумаи тоҷикии ашъори шоири бузурги рус М.Ю. Лермонтов ба оғози солҳои 1970-1980-ум рост меояд. Дар ин давра сифати наشري тарҷумаҳои адибони тоҷик беҳтар гардида, тарҷумаи осори адиби рус дар ду ҷилд «Лермонтов М.Ю. Осори мунтахаб» (1981) ва дар маҷмӯи «М. Лермонтов. Шеърҳо ва дostonҳо» (1981) ба таъби мерасад. Ҳамин тавр, тарҷума ва наشري шоҳасарҳои назми рус ба забони тоҷикӣ сатҳи ба талабот ҷавобгӯро пайдо карданд.

Ба сабаби он, ки шеъри М.Ю. Лермонтов ва махсусан, тарҷумаи осори ӯ ба забони тоҷикӣ объекти омӯзиши диссертатсияи мазкур махсуб меёбад, дар фасли якуми боби аввали он, бо мақсади маълумот пайдо кардан аз таърихи омӯзиши масъалаи мазкур ба таври фишурда ба гузашта рӯи шудааст. Пажӯҳишгар пеш аз он ки ба омӯхтани лирикаи шоир шурӯъ кунад, дар бораи гузаштагони М.Ю.Лермонтов маълумот додааст, то ки хонанда имконият пайдо кунад, ки сабаби назокати махсуси мушоҳидаҳои лирикии торҳои андешаи шоирро эҳсос намояд. Шоири маҳбуби рус Михаил Лермонтов ташнаи озодӣ, муҳаббат ва саодати инсонӣ буд ва дар шеърҳоиаш бо эҳтироси баланд ин маъниро сурудааст. Ишора мешавад, ки рӯҳияи пуртаъсир ва ватанпарвари ашъори М.Ю. Лермонтов, ҷозибегӣ ва тасаввуроти романтикии ӯ, ҳамоҳанг будани бетакаллуфӣ бо шакли латифу беназир, ва ниҳоят, ҳушоҳангии ҳайратангези шеърро насри М.Ю. Лермонтов ӯро дар як саф бо бузургтарин адибони олам гузоштааст.

Ҳамзамон дар ин фасл оиди тарҷумаҳои нахустини асарҳои М.Ю.Лермонтов ба забони тоҷикӣ маълумоти кӯтоҳ оварда шудааст. Дар диссертатсия таъкид мешавад, ки анҷумани якуми Умумиттифоқи нависандагон, ки моҳи августи соли 1934 дар шаҳри Москва баргузор гардид, дар ташаккули адабиёти тоҷик нақши бориз дорад. Дар анҷуман асосгузори адабиёти муосири тоҷик С. Айнӣ ва шоир А.Лохутӣ, аз ҷумла шоирони ҷавони Тоҷикистон иштирок намуданд. М. Горький, ки сарвари анҷуманро ба ӯҳда дошт, дар баромадаш фаъолияти тарҷумонии адибони ҷумҳуриҳои иттифоқро махсус таъкид намуд. Адибони ҷавони тоҷик баъди он хостаанд, ки қувваи худро дар тарҷумаи асарҳои классикони адабиёти рус ва хоричӣ санҷанд. Ин амал барои тарбияи омма дар рӯҳи дӯстӣ ва эҳтиром ба халқҳои дигар хеле муҳим буд.

Дар рафти пажӯҳиш муҳаққиқ зиёда аз 200 тарҷумаи шеърҳои М.Ю.Лермонтовро ба забони тоҷикӣ муайян намудааст. Ин тарҷумаҳо ба қалами 15 тарҷумон тааллуқ доранд. Дар диссертатсия дар ин ва ё он андоза матни 30 тарҷума, ки натиҷаи заҳмати 10 тарҷумон аст, муфассал таҳлилу баррасӣ гардидаанд.

Асарҳои адаби рус, чуноне ки таъкид гардид, ба мардуми тоҷик ба таври ҳақиқӣ танҳо пас аз инқилоби Октябр дастрас шудаанд ва дар ин масъала нақши тарҷумаҳои тоҷикии романи «Қаҳрамони даврони мо» дар тарҷумаи Вадуд Маҳмуд ва шеъри «Тамара»- и шоири рус дар тарҷумаи С. Чавҳаризода (1936) нақши бориз доранд. Соли 1940 дар шӯъбаи ленинградии Нашрдавтоҷик достони «Иблис» («Демон»)-и М.Ю. Лермонтов дар тарҷумаи Ҳ.Юсуфӣ ва пас аз чанд муддат соли 1941 аввалин мунтахаботи шеърҳои ӯ «Лермонтов М.Ю. Шеърҳои интихобшуда» ба таъб мерасанд. Дар ин мунтахабот беҳтарин офаридаҳои шоир: «Бодбон» («Парус»), «Вафоти шоир» («Смерть поэта»), «Бандӣ» («Узник»), «Се нахл» («Три пальмы») ва чанди дигар ба таъб расидаанд.

Фасли дуҷуми боби аввали рисола - **«Хусусияти бадеию сохторӣ ва рангорангии қасидаҳои мадҳиявӣ бахшида ба М.Ю. Лермонтов»** - ба таҳқику баррасии мухтассоту сохтори қасидаҳои мадҳиявии адабони тоҷик ба М.Ю. Лермонтов бахшида шудааст, ки офаридаҳои ин устоди каломи бадеъро тавсиф намудаанд. Ин ҳақиқати воқеӣ сабаби падидаи омадани назми миллӣ, анъана ва муносибати нав дар эҷоди шеър гардидааст. Ин аст, ки муассирию таъсирпазирии шеъри М.Ю.Лермонтов диққати адабони тоҷикро ба худ бештар ҷалб кардааст. Барои ҳамин ҳам адабони тоҷик Б. Ҳоҷӣ, М.Қаноат, М. Ҳайдаршоҳ, П.Сатторӣ, Ш. Бунёд ва дигарон бахшида ба М.Ю. Лермонтов шеърҳо эҷод намуда, бузургии каломи шоири тавонои русро тавсиф намудаанд.

Шеъри П. Сатторӣ «Шоир. Ба Лермонтов» назира ба шеъри «Вафоти шоир»-и худи Лермонтов аст.

Аввали шеър элегия, яъне пур аз ғаму андӯх аст:

Туро куштанд, эй шоир,

Аё пайғамбари шеъру суханпардозии оламгир...

Дар шеър ду қисми ба андозае мустақил равшан ба назар мерасад. Қисми аввал – ин натавонӣ вафоти шоир, балки куштори ӯст, ки бо айби «ду-се нобихрад» рӯй додааст. Дар қисми дуюм – П. Сатторӣ ҳиссиёти шахсӣ, эҳтиром ва муҳаббати худро ба Лермонтов баён менамояд, дар ин ҷо симои шоиронаи Лермонтов возеҳ тасвир шудааст:

...Валекин шеърро,

Он оташи ҷовидро,

В-он шӯълаи хуршедро,

Ки аз дилҳо ба монанди шароре част.

Вабадилҳо чу доруи Сино биншаст,

Чӣ сонаш метавон куштан?

Дар поёни шеър, шоир ба Лермонтов мурочиат намуда, ўро дар як катор бо Россия, бо забони русӣ, бо шеъри мафтункунанда, ки бақову ҷовиданд, мемонад.

Пажӯҳишгар таъкид мекунад, ки ҳар як адиб барои навиштани шеърҳои тавсифӣ ба М.Ю. Лермонтов, ки дар онҳо ситоиши Ватан, муҳаббат ба инсон ва зиндагӣ тасвир ёфтаанд, тарзу усули ба худ хос дорад.

Боби дуюми диссертатсия - «**Таъсири шеъри М.Ю. Лермонтов ба эҷодиёти Ҳ. Юсуфӣ ва Қ. Киром**» - аз ду фасл иборат мебошад. Таъсирпазирии мероси адабии Лермонтов як воситаи асосии ба ҳам наздикшавии адибони тоҷик ва назми рус шудааст. Фасли аввали боби дуюми диссертатсия - «**М.Ю. Лермонтов дар тасаввур ва тарҷумаи Ҳабиб Юсуфӣ**» ба масъалаи ниҳоят завқовари таҳқиқ – проблемаи таъсири назми реалистии М. Ю. Лермонтов ба шоири тоҷик дахл мекунад. Ҳ.Юсуфӣ ба истисноии ду тарҷумаи С. Чавҳаризода, аввалин касест, ки дар бобати дастрасии хонандагони тоҷик намудани ашъори Лермонтов кӯшишҳо кардааст. Ҳ. Юсуфӣ чун яке аз навогарони назми муосири тоҷик – аҳамияти эҷодиёти М.Ю. Лермонтовро хуб фаҳмида, дар зерин таъсири он дар ҷустуҷӯ ва пайдо кардани шаклҳои нави шеъри тоҷикӣ қарор дошт. Дар мақолаи «**Шоири гениалии рус**» Ҳ.Юсуфӣ менависад: «**Мо асарҳои ҷовидон ва ҷаҳоншумули М.Ю. Лермонтовро дар қатори дигар классикони худ – Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Носир Хисрав, Ҷомӣ омӯхта, бо тарҷума кардани онҳо хазинаи адабиёти тоҷикро боз ҳам пурратар ва бойтар мекунем**».

Таъсири шоирони равияи романтизми рус ба Ҳ. Юсуфӣ ба маъноии тоза тасаввур мешавад. Намунаи ин гуфтаҳо шеъри «**Ватани дил**» шуда метавонад:

Қалам ба даст бигирам, ки шеър бинависам,
Забони ман зи ҳама пештар Ватан гӯяд.
Ватан чу нағмасаро аст дил зи меҳри ту,
Ту ро хазинаи илҳоми хештан гӯяд.

Шоирони шуҳратёри тоҷик Л. Шералӣ ва М. Қаноат чунин мешуморанд, ки шоири маъруфро бояд шоир-мутарҷими барҷаста тарҷума намоянд. Ҳ. Юсуфӣ аз ҳамин ҷумла шоирони тарҷумон буд, ки ба тарҷумаҳои аввалини вай чунин шеърҳо: «**Орзу**» («**Желание**»), «**Бодбон**» («**Парус**»), «**Хайр ношуста, Россия, падруд**» («**Прошай, намытая Россия**»); достонҳои «**Черкасҳо**» («**Черкесы**»), «**Иблис**» («**Демон**») ва ғайра тааллуқ доранд. Дар тарҷумаҳои Ҳ.Юсуфӣ тамоми зебоии нусхаи асл дастнорас мондааст. Ҳунари тарҷумонии вай баъзан билониҳоя боло гирифта, онҳо ба асари оригиналии шоири тоҷик монандӣ пойдо кардаанд. Барои намуна порчае аз асл ва тарҷумаи шеъри «**Аллаи зани казак**» («**Казачья колыбельная песня**») меорем:

Аслаш:

Сам узнаешь, будет время,
Бранное житье;
Смело вденешь ногу в стремя

И возъмёшь ружьё,
Я седельце боевое
Шелком разошью....
Спи дитя моё родное,
Баюшки – баю...

Тарчумааш:

Худ ту бидонӣ бирасад фурсате,
Ҳаёти пурчӯши чанг,
По чу далерон ба узангу ниҳӣ,
Ба даст гири туфанг.
Зинаки чангиатро
Зинат диҳам саропо...
Ширинакам, аллаё,
Алла гӯям, аллаё...

Соли 1940 тарчумаи достони «Иблис» («Демон»)-и Лермонтов ба забони тоҷикӣ chop шуд. Дар тарчумаи ин асари барҷаста, Ҳ. Юсуфӣ, ҳамчун мутарҷими беназир, барои боз ҳам пурратар ифода намудани хусусияти хоси назми Лермонтов, чиҳатҳои услубии ӯ кӯшиш намудааст. Ҳ.Юсуфӣ аз ӯҳдаи тарчумаи яке аз душвортарин порчаи достон - «Қасами Иблис» («Клятва Демона»), ки дар он ҳиссиёти пурэхтироси шахсӣ ифода меёбад, баромадааст, Чунон ки дар порчаи зер мебинем:

Клянусь я первым днем творения,
Клянусь ее последним днем,
Клянусь позором преступления
И, вечной правды торжеством.

Перевод:

Қасам бар аввалини офариниш.
Ба рӯзи вопасини офариниш,
Ба расвоию бар айби чиноят,
Ба ҷашни ҷовидонии ҳақиқат.

Дар ин ҷо мутарҷим порчаро бе ҳеҷ дигаргунӣ тарчума кардааст. Ба ҷуз он ки дар нусхай асл се мисраи аввал бо калимаи «клянусь-қасам» оғоз ёфтаасту дар матни тарчума бошад калимаи «қасам» танҳо дар мисраи якум дида мешавад, дигар тағъироте нест.

Шоир, дорои табъи фавқуллода буда, ашъори шоирони русро тарчума намуда, аз онҳо баҳраи эҷодӣ бардошта, ин таҷрибаи эҷодиро ба асарҳои оригиналии худ ва адабиёти тоҷик ворид намудааст.

Бо нияти зикри гузориши бузурги Ҳ. Юсуфи ба кори тарчума Раҳим Ҳошим мегӯяд: «То Юсуфӣ дар назми тоҷик ҳеҷ кас ба андозаи вай бо тарчумаи осори шоирони бузурги рус машғул нашуда буд ва ҳеҷ кас ин корро ба андозаи вай аз сидқи дил фаҳмидаву ҳис карда, бо диққату эҳтиёткории тамом ба ҷо наоварда буд».

Дар фасли дуюми боби дуум - «Инъикоси ҳолати рӯҳии қаҳрамонҳои лирикии М.Ю. Лермонтов дар эҷодиёти Қутбӣ Киром» -

масъалаи мустақилияти эҷодии шоири тоҷик ба миён гузошта мешавад, ки ӯ аз шеъри М.Ю. Лермонтов маъниҳоеро, ки дунёи маънавии халқи тоҷикро бой мегардонад, қабул дорад.

Барои Қутби Киром - муаллифи маҷмӯаҳои «Бӯи нон» («Запах хлеба»), «Қонуни ишқ» («Закон любви»), «Қаторкӯҳ» («Горный кряж») ва ғайра, низ рӯҳбаландии романтикӣ хос аст.

Шоири маъруфи тоҷик Қ. Киром тавассути тарҷумаи осори М.Ю.Лермонтов ба мактаби тарҷумонии тоҷик сахми арзанда гузоштааст. Муллифи диссертатсия тавассути ҷустуҷӯи зиёд аз нашрияҳои ҳозиразамони имрӯза зиёда аз 42 тарҷумаи шеърҳои М.Ю.Лермонтовро, ки ба қалами Қутбӣ Киром тааллуқ доранд, пайдо кардааст. Албатта, ин ба эҷодиёти ӯ бетаъсир намондааст. Чуноне ки В.Самад менависад: «Тарҷумаи бадеӣ яке аз рукнҳои асосии робитаи адабӣ буда, аксар вақт ба таъсири адабӣ мубаддал мегардад. ...осори шоири тарҷумашаванда хоҳу ноҳақ ба эҷодиёти шоири мутарҷим таъсир мерасонад».

М.Ю. Лермонтов дар шеъри «11 июни соли 1831» («1831-го июня 11 дня») навиштааст:

Мне нужно действовать, я каждый день
Бессмертным сделать бы желал, как тень
Великого героя, и понять
Я не могу, что значит отдыхать.

Тарҷумааш:

Талоше боядам, ҳар рӯзи худро
Бихоҳам ҷовидон кардан ба дунё.
Чу рӯҳи қаҳрамони аъзаму род,
Надонам чист оромӣ чун бод.

Дар мисраъҳои боло кӯшишу амалиёт, мубориза, ёди қаҳрамониҳо дар ҳаёт, ба фазои пуртаъсири бисёр шеърҳои Қ. Киром ҳамоҳангӣ доранд. Махсусан, ҳамин ҳамрангӣ дар шеъри «Сафедор» ба мушоҳида мерасад:

Дар канори боғ руста, он сафедорам, ки умре
Рост рафтам, қад кашидам...
Гоҳ тагсинҷ, гоҳ шаҳпул, гаҳ сутун, гаҳ васса гаштам,
Ҳар кучо ҳам хешро бар хизмати мардум ниҳодам...

Дар ин шеъри кутӯҳ барномаи муҳими ҳаёти қаҳрамони лирики Қ.Киром ворид шудааст, яъне ифодаи хоҳиши зиндагии баҳодуруна ба нафъи одамон. Асарҳои Қ. Киром пурра моҳияти андешаҳои М.Ю.Лермонтовро: халқӣ будан, боварии қатъӣ доштан ва романтизми тасвир, ки хоси асарҳои ӯ мебошад, ҷабида гирифтаанд.

Боби сеюми диссертатсия - «**Хушоҳангӣ ва лиризми шеъри М.Ю.Лермонтов, хусусиятҳои тарҷумаи он ба забони тоҷикӣ**» унвон дошта, аз чор фасл иборат мебошад. Дар фасли аввал - «**Шеъри М.Ю.Лермонтов дар тарҷумаҳои тоҷикии садаи XX**» - масъалаи тарҷума ва раванди ошноии хонандагони тоҷик бо ашъори М.Ю. Лермонтов ба забони тоҷикӣ ва дар мисоли тарҷумаҳои анҷомдодаи шоирон-

тарҷумонҳои тоҷик муайян намудани равияҳои асосии таваҷҷуҳи онҳо ба назми рус баррасӣ шудааст.

Мухлисони назми тоҷик бо эҷодиёти Б. Фирӯз шиносанд. Бисёр ҳикояҳо ва як силсила шеърҳои ӯ дар нашрияҳои ҷумҳуриявӣ ва марказӣ ба таърифи расидаанд: «Наврӯзӣ» (1968), «Роҳи Қаҳқашон» (1972) ва ғайра. Б.Фирӯз бештар дар бораи ҷавононе, ки кӯшиши дар ҳаёт ёфтани ҷои худро доранд, муҳаббат ва дӯстии ҳақиқиро талқин кардан мехоҳанд, эҷод мекунад. Ҳанӯз соли 1981 тавассути нашриёти «Маориф» маҷмӯаи «М. Лермонтов. Шеърҳо ва достонҳо» ба таърифи расид, ки ба он як силсила асарҳои М.Ю.Лермонтов дар тарҷумаи Б. Фирӯз дохил гардидаанд. Мисли ҷунин шеърҳо: «Черкесдухтар» - «Черкешенка», «Шоир» - «Поэт», «Монолог» ва ғайра.

Вақте ки тарҷумаҳои Б. Фирӯзро бо аслаш муқоиса мекунем, мебинем, ки тарҷумон эҷодкорона рафтор намуда, баъзан хусусиятҳои забони аслро нигоҳ доштааст. Ба ин даъво якҷанд мисраи асл ва тарҷумаи шеъри «Черкесдухтар»-ро муқоиса мекунем:

Я видел вас: холмы и нивы,
Разнообразных гор кусты,
Природа дикой красоты,
Степей глухих народ счастливый
И нравы тихой простоты!

Перевод:

Теппазору марғзорон дидаам,
Дидаам ман ҷангалу кӯҳсорро,
Файзи саҳрои гулафшон дидаам,
Дидаам халқи саодатёрро,
Соддаю дилҷӯй пирон дидаам.

Дар матни тарҷума услуби назми шоир-тарҷумон ба таври возех мушоҳида мегардад. Ибораи «я видел вас: холмы и нивы», ки «теппазору марғзорон дидаам» тарҷума шудааст (айнан: «холмы и лужайки я видел») самарайи ҳаёлотии Б.Фирӯз аст. Ибораҳои «файзи саҳрои гулафшон дидаам» (айнан: щедрость степей, усыпанных цветами я видел), «соддаю дилҷӯй пирон дидаам» (айнан: «простых любезных стариков я видел») бошанд дар нусхаи асл вучуд надоранд. Ниҳоят, ба забони тоҷикӣ тарҷумаи сатр ба сатр не, балки тарҷумаи озои шеъри ҳайратангези Лермонтов ҳосил шудааст, ки он, албатта, дар дили хонандаи тоҷик шавқу рағбати калон пайдо мекунад.

Шоири машҳури тоҷик Гулназар Келдӣ, муаллифи Суруди миллии Тоҷикистон, аз ҷумла, маҷмӯаҳои «Дастархон» (1972), «Нардбон» (1975) ва ғайра ба адабиёти халқҳои дигар таваҷҷӯҳ намуда, хонандаи тоҷикро ба офаридаҳои ҳамқаламонаш ошно сохтааст. Шоир ҷунин андешаро пайгирӣ менамояд, ки тарҷумаро ҷун асарӣ мустақилона бадеӣ бояд шинохт. Г. Келдӣ ҷунин шеърҳои М.Ю.Лермонтов - «Утёс» («Саҳра»), «Песня» («Тарона»), «Кавказу» («Ба Кавказ»), «Чаша жизни» («Ҷоми ҳаёт») ва ғайраро тарҷума кардааст.

Шеъри М.Ю. Лермонтов «Утёс» ба забони тоҷикӣ чор маротиба тарҷума шудааст. Тарҷумаи ин шеърро шоирони маъруфи тоҷик Б.Раҳимзода («Кӯхпора»), Г. Келдӣ («Сахра») ва Ҳ. Файзулло («Абр») инчунин муаллифи диссертатсия («Ҳарсанг») ба анҷом расонидаанд. Пажӯҳишгар таъкид менамояд, ки Ҳ. Файзулло натавонанд номи шеър, инчунин маънои шеърро дигар намудааст, чунин муносибат ҳадафи асосии муаллифи матни аслиро коҳиш медиҳад. Тарҷумаҳои дигарро бо матни асл қомилан мувофиқ ҳисобидан мумкин аст.

Муаллифи диссертатсия дар ин маврид нусхаи асли ва тарҷумаи Г.Келдиро дар муқоиса оварда, тарҷумаҳои дигарро танҳо ба хотири ба хонанда наздиктар ва амиқтар ошно намудани мазмуни матн баён намудааст. Инак, муқоисаи нусхаи асли шеъри М.Ю. Лермонтов «Утёс» бо тарҷумаи тоҷикии Г. Келдӣ «Сахра»:

Аслаш:

Ночевала тучка золотая
На груди утеса великана:
Утром в путь она умчалась рано,
По лазури весело играя.

Но остался влажный след в моршине
Старого утеса. Одиноко
Он стоит, задумался глубоко,
И тихонько плачет он в пустыне.

Тарҷумааш:

Абри тиллои шабе хобида буд
Дар канори сахраи тановаре.
Субҳидам рафт аз паи савдои худ
Дар самои нилии хушманзаре.

Абр рафту дар ҷабини сахра монд,
Нақши тар чун бӯсаи тар ёдгор.
Сахраи хомӯш гирида бефигон
Дар миёни даштзори бекарон.

Тарҷумон ахамияти бештар ба шакли шеър додааст. Тарҷумаи шеър чун нусхаи асли дар ду банди чормисрагӣ ва риояи ду радиф омадааст. Ҳарчанде ки қофиябандии нусхаи асл бо тарҷума мувофиқат намекунад, вале матни тарҷума оҳангнок ва раван хонда мешавад. Бояд таъкид кард, ки дар нусхаи асли қофиябандии дудармиён (**авва**) ва дар нусхаи тарҷума мутарҷим усули қофиябандии якдармиён (**авав**)-ро истифода бурдааст.

Таҳлили муфассали матни тарҷума муаллифи диссертатсияро ба чунин хулоса овард, ки Г. Келдӣ бо истифодаи тарзҳои гуногуни маҳорати тарҷумонӣ тавонистааст мундариҷаю мавзӯъ ва сюжетро нигоҳ дорад, матни тарҷума хушоҳанг буда, тарҷума дар адабиёти тоҷик арзиши баланд дорад.

Тарчумони дигаре, ки ба эҷодиёти М.Ю. Лермонтов тавачҷӯҳи баланд дорад, Аслам Адҳам мебошад. Аслам Адҳам аз ашъори М.Ю.Лермонтов ба ваҷд омада, машхуртарин шеърҳои ӯ, аз ҷумла, «1831-го июня 11 дня» («11 юни соли 1831»), «Тучи» («Абрҳо»), «Бородино», «Прощанье» («Видоъ»), «Романс», «Родина» («Ватан»), «Выхожу один я на дорогу» («Тани танҳо бар рӯи раҳ бароям»), «Нет, я не Байрон, я другой» («Байрон наям») ва ғайраҳо тарҷума кардааст.

Бо мақсади ба забони тоҷикӣ дуруст ифода намудани асари баъзе тарҷума интихобшуда, тарҷумон доимо кӯшиш менамояд, ки таркиби грамматикӣ ва лексикӣ забонҳо бо мазмуни бадеӣ пайваست намояд. Масалан, А. Адҳам ҳангоми тарҷумаи шеъри «Ватан» («Родина») бо нигоҳ доштани хусусиятҳои лингвистӣ, грамматикӣ лексикӣ, ҳатто аз нигоҳи эстетикӣ аз нусхаи асли дур намешавад. Инро махсусан дар банди аввал мушоҳида намудан мумкин аст:

Аслаш:

Люблю отчизну я, но странною любовью!
Не победит ее рассудок мой,
Ни слава, купленная кровью,
Ни полный гордого доверия покой,
Ни темной старины заветные преданья
Не шевелят во мне отрадного мечтанья.

Тарҷумааш:

Бас ғароиб ишқ дорам бар ватан!
К-он бурун аз ақлу идроки ман аст.
Не шараф, к-омад зи користони ман,
Не ғуруру ишрату айшу аласт,
Не азиз афсонаҳои бостон,
Кай диламро парваранд завқ ончунон.

Чунон ки мебинем, А. Адҳам дар нигоҳ доштани вазни оҳангдор ва обуранги бадеии асар ғайрат кардааст.

Маълум аст, ки ҳангоми тарҷумаи ҳарф ба ҳарф нигоҳ доштани хусусиятҳои матни асл: қофия, вазн, усул номумкин аст. Бо мақсади комил нигоҳ доштани мазмуни асар, А.Адҳам тарҷумаи сатр ба сатрро истифода бурдааст.

Дар маданияти ҳар як халқ нисбат ба халқҳои дигар калимаҳои тарҷуманашаванда (лакуна) вучуд доранд. Тарчумони тоҷик дарк намудааст, ки дар ҳолати мазкур нигоҳ доштани ғояи асосии шеър, аҳамияти бузург дорад. Аз ин рӯ, дар тарҷума баъзе ибораҳои забони нусхаи асл, тарҷумон аз имкониятҳои забони тоҷикӣ истифода бурдааст. Масалан, ибораи «с резными ставнями окно»-ро А.Адҳам «пардаи чин-чини хур» («окно с занавесками в складку») тарҷума кардааст.

Инак, дар тарҷума хусусиятҳои аслии шеър: мазмун ва шакли он нигоҳ дошта шудаанд, лекин дар баробари ин манзума беҳтарин ҳислат, ҳушоҳангиашро гум кардааст. Шояд сабаби ин дар он бошад, ки

тарҷумон барои айнан нақл кардани мазмуни асл кӯшиш намуда, маҷбур шудааст, ки бо роҳи тарҷумаи ҳарф ба ҳарф равад.

Таъкид кардан муҳим аст, ки на ҳама вақт ба мутарҷимон имконияти нигоҳ доштани ҳам шаклу ҳам мазмуни асари бадеӣ даст медиҳад. Адабиётшинос ва тарҷумон Х. Шодиқулов роҷеъ ба тарҷумаи асори шоири рус ба забони тоҷикӣ чунин менависад: «Ин тарҷумаҳо на ҳамчун дарахтони кӯчонда шинонидашуда, ки ба муҳити нав ба душворӣ одат мекунад, балки ҳамчун асарҳои дар заминаи адабиёти тоҷик парваридашуда қабул мешаванд».

Дар фасли дуюми боби сеюми диссертатсия - «**Лирикаи М.Ю.Лермонтов дар тарҷумаҳои М. Фарҳат ва Б. Раҳимзода**» - гуфта мешавад, ки дар байни мутарҷимони осори М.Ю. Лермонтов фаъолияти тарҷумонии М. Фарҳат ва Б. Раҳимзода эътибори вижа дорад. Бо саъю кӯшиши онҳо маҷмӯаи шеърҳои М.Ю. Лермонтов ба забони тоҷикӣ бо унвони «Чавонии ҷовидонӣ» (1964) ба таъб расидааст.

Б. Раҳимзода ба кори тарҷумонӣ ҳиссаи бузург гузоштааст. Вай 46 шеъри М.Ю. Лермонтовро бо назми тоҷикӣ тарҷума кард. Б. Раҳимзода муваффақ шудааст, ки хусусиятҳои замони М. Лермонтовро дар тарҷума ҳам пурра нигоҳ дорад.

Масалан, «Суруд» («Песня») ном шеър дар тарҷумаи Б. Раҳимзода, хеле ҷолиби диққат аст. Оригинал бо вазни амфибрахии серукна навишта шудааст:

Не знаю обманут ли был я,
Осмеян тобой или нет,
Но клянуся, что сам любил я
И остался от этого след...

Б. Раҳимзода вазни ҳазачи мусаддаси мақсурро (мафойлун мафойлун мафойл), ки низ серукна аст, интиҳоб намудааст:

Намедонам фиребам дода будӣ,
Тамасхур кардиям ё не, чафокор.
Вале савганд шайдоям намудӣ,
Ки аз он мондааст андар дил осор.

Дар байни асарҳои, ки Б. Раҳимзода ба онҳо рӯ овардааст, мо ба асарҳои мазмуну оҳанги гуногундошта дучор мешавем, мисли: оҳанги сиёсидошта - «Дума» («Андеша»), «Спор» («Баҳс»); лирикаи тасвирӣ – «Дары Терека» («Ҳадяҳои Терек»), «Утёс» («Кӯҳпора»); назми иҷтимоӣ-гражданӣ- «Кинжал» («Ханҷар»); эҷоз - «Поэт» («Шоир»), «Пророк» («Пайғамбар»), розидилгӯии лирикӣ - «Нет, нетебя так пылко я люблю» («Не, не ба худо ҳеч туро дӯст надорам»), «Валерик», «Звуки» («Садоҳо») ва ғайра.

«Андеша» («Дума»)-и Лермонтов – офаридаи тамоми эҷодиёти пешинаи шоир маҳсуб мешавад. Барои тарҷумаи «Андеша» Б. Раҳимзода усули тарҷумаи эҷодии озодро истифода намудааст ва бо ин васила ба тарҷума ҳаёти нав бахшидааст. Дар тарҷума ҳамчун дар нусхаи асли (оригинал) садою оҳанги талхи андеша садо медиҳад, суҳан якранг бе хитоба ифода мешавад:

Аслаш:

Печально я гляжу на наше поколение!
Его грядущее – иль пусто, иль темно,
Меж тем под временем познания и стремления,
В бездействии состарится оно.
Богаты мы, едва из колыбели,
Ошибками отцов и поздним их умом...

Тарчумааш:

Ман ба ин авлоди худ бо яъсу ғам дорам нигоҳ!
Ҳаст ё холӣ ва ё торик истиқболашон,
Зимни он дар зери идроку ҳароси иштибоҳ
Пир аз беғайратии хеш гарданд ин замон.
Мо худ аз гавҳора мегирем сарват аз падар:
Ақли дерину хатоҳои пур аз ташвишро...

Б. Раҳимзода дар тарҷумаҳои худ кӯшидааст пурра мазмун ва ғояи матни лермонтовиро ба забони тоҷикӣ ифода намуда, хусусияти бадеӣ ва рангорангию оҳангнокии нусхаи асло нигоҳ дорад.

Тарҷумаҳои М. Фарҳат ниҳоят амиқ ва дуруст варианти русии матро ба забони тоҷикӣ ифода менамоянд. М. Фарҳат чунин шеърҳои М.Ю. Лермонтов: «Кавказ», «Желание» («Орзу»), «Бородино», «Совет» («Маслиҳат») ва чанди дигарро ба забони тоҷикӣ тарҷума кардааст.

Таҳқиқи тарҷумаҳои асарҳои М.Ю. Лермонтов ба забони тоҷикӣ нишон медиҳад, ки адибони тоҷик дар кори тарҷумонӣ дар он ҳолат ба муваффақиятҳои зиёд ноил мешаванд, ки кӯшиш намоянд дар мероси бадеии худ воситаҳои бадеии ба матни асари тарҷумамешуда наздикро пайдо намоянд. Яке аз беҳтарин шеърҳои М. Лермонтов, ки ғояи баланд ва мазмуни дилписанд дошта, дар адабиёти имрӯзаи бадеӣ мавқеи алоҳида ишғол намудааст, шеъри «Бородино» ба шумор меравад.

Ҳангоми тарҷумаи шеъри М.Ю. Лермонтов «Бородино», М. Фарҳат моҳирона калимаҳои даркориро аз шеъри модарӣ интиҳоб намуда, тарҷумаро ба мухтаво, сабк ва вазни нусхаи аслии асар наздику ҳамоҳанг намудааст. Бояд таъкид кард, ки дар тарҷума системаи образҳои оригинал, мухтассоти миллӣ пайдо карда бошад ҳам, вале то андозае нигоҳ дошта шудаанд. Намунаи андешаи болоро дар пораи аз шеъри «Бородино» мушоҳида менамоем:

Аслаш:

-Да, были люди в наше время,
Не то, что нынешнее племя;
Богатыри - не вы!
Плохая им досталась доля:
Не многие вернулись с поля...

Тарчумааш:

Бале, одамоне дар он давр буданд,
Касони тавонову зӯру тануманд.
Ҳама паҳлавон. -Чун шумо не!
Чунон талх будаст тақдири онон,

Ки аксар нагаштанд аз ҳарбу майдон...

Услуби «Бородино» аз услуби дигар шеърҳои Лермонтов фарқ мекунад. Шоир ба ҷанг бо ҷашмони аскарӣ оддӣ назар андохтааст. Лермонтов дар манзумаи худ ба ҳодисаҳои таърихии Россия, мардонагӣ ва ватандӯстии ҷанговарони рус диққат додаст. Дар тарҷума забони гуфтугӯи риоя карда шудааст, чунончи: «ушки на макушке» - «ҳама гӯшҳо ба қимор истода», «брат мусью» - «мусью додар» ва ғайра. Ин барои равшан ифода намудани образи одами оддӣ рус имкон медиҳад.

Дар тарҷума М. Фарҳат ҳар як образ, ҳар як ташбеҳро ба назари эътибор гирифта, ғояи матни асло нигоҳ доштааст, ба мисоли: «французы двинулись как тучи» - «сипоҳи фаранг абр-осо равон буд» (муқоиса); «картечь визжала» - «синону гулӯла садо мебароранд», «и залпы тысячи орудий слились в протяжный вой» - «садои ҳазорон адад тӯп боло шуду ғурриши саҳт бархост» (ташхис); «рука бойцов колотъ устала, и ядрам пролететь мешала гора кровавых тел» - «зи найзазанӣ дастҳо гашта пурданд, тале гашта барпой аз ҷисми ҳар мард, раҳи тирро банд бинмуд» (муболиға).

Ҳамин тавр, дар маркази диққати адибони тоҷик ҳамон асарҳои лирикии М.Ю. Лермонтов қарор гирифтаанд, ки дар онҳо «саволҳои абадӣ» ҳастии инсоният: муҳаббат, эътиқод ба қувваҳои эзидӣ, озодии шахсияти инсон, сарнавишти шоир ва амсоли инҳо таъкид шудаанд.

Дар фасли сеюм зери унвони - «**Таҳлили муқоисавии тарҷумаи шеъри «Морская царица» («Шоҳдухтари баҳрӣ») - матни як шеъри М.Ю.Лермонтов бо тарҷумаи ду нусхаи тоҷикии он муқоиса шуда, ҳамзамон муқаррар карда шудааст, ки тарҷумаҳо ба нусхаи асли мувофиқат менамоянд.**

Шеъри «Шоҳдухтари баҳрӣ» се маротиба ба забони тоҷикӣ тарҷума шудааст: аз ҷониби шоирон Бокӣ Раҳимзода («Ҷавони ҷовидонӣ», 1964) ва Мастон Шералӣ («М. Лермонтов. Шеърҳо ва достонҳо», 1981) ва муаллифи диссертатсия («Наврӯста», № 4 (4), 2015). Тарҷумаи Б.Раҳимзода мисли нусхаи асли аз 34 мисраъ ва 17 байт иборат аст. Дар тарҷумаи М. Шералӣ ҳарчанд миқдори мисраъҳо риоя шуда бошад ҳам, вале бандҳои думисрағӣ ба чормисрағӣ иваз шудаанд. Барои муқоиса чор сатри тарҷумаҳо ва нусхаи асло намуна меорем:

Аслаш:

В море царевич купает коня;
Слышит: «Царевич! Взгляни на меня!»
Фыркает конь и ушами прядет,
Брызжет и плещет и далее плывет.

Тарҷумаи Б.Раҳимзода:

Асло дар баҳр шӯяд шоҳписар,
Бишнавад: «Шоҳзода! Сӯи ман нигар!»
Гӯшу сар чунбонда аспӣ хушёр
Дар шино омад ба баҳри беканор.

Тарҷумаи М.Шералӣ:

Ҳангоми ба баҳр аспшӯӣ,

Шоҳзода шунид як садое:
«Эй шоҳписар, ба ман назар кун,
Огоҳ дилат аз ин хабар кун.

Ҳангоми муқоиса дидан мумкин аст, ки дар тарҷумаи Б. Раҳимзода миқдори ҳичо ба миқдори ҳичои матни асли мувофиқат мекунад. М.Ю.Лермонтов: «В море царевич купает коня» (10 ҳичо) / Слышит: «Царевич! Взгляни на меня!» (9 ҳичо). Б. Раҳимзода: «Аспро дар баҳр шӯяд шоҳписар» (9 ҳичо) / «Бишнавад: «Шоҳзода! Сӯи ман нигар!» (10 ҳичо). Аммо дар тарҷумаи М. Шералӣ миқдори ҳичоҳо баробаранд: «Ҳангоми ба баҳр аспшӯӣ» (10 ҳичо) / «Шоҳзода шунид як садое» (10 ҳичо).

Зарур аст таъкид намоем, ки байти аввали нусхаи аслиро М. Шерали дар чор мисраъ баён кардааст:

Аслаш:

В море царевич купает коня;
Слышит: «Царевич! Взгляни на меня!»

Тарҷумаи М. Шералӣ:

Ҳангоми ба баҳр аспшӯӣ,
Шоҳзода шунид як садое:
«Эй шоҳписар, ба ман назар кун,
Огоҳ дилат аз ин хабар кун».

Нуқсони матни тарҷумаи М. Шералӣ аз он иборат аст, ки ӯ як байтро: «Фыркает конь и ушами прядет, / Брызжет и плещет и далее плывет» ба инобат нагирифтааст. Бинобар сабаби он, ки байти аввал дар тарҷума ба чор мисраъ табдил ёфта буд, дар умум миқдори мисраъҳо ба нусхаи асл мувофиқат менамоянд. Бояд таъкид кард, ки забони тоҷикӣ аз забони русӣ аз рӯи миқдори ҳарфҳо, оҳанги талаффуз, системаи грамматикӣ фарқ мекунад. Аз муқоисаи матни тарҷумаи М. Шералӣ маълум мешавад, ки матни тарҷумаи шеър аз ҷониби Б. Раҳимзода дуруст буда, ба нусхаи асли хеле наздик аст. Пажӯҳишгар ба чуни хулоса омадааст, ки Б. Раҳимзода ва М. Шералӣ хусусияти эстетикӣ матни аслиро дар тарҷумаҳояшон нигоҳ доштаанд.

Дар фасли чорум - «Махсусияти тарҷумаи достони «Мҷыри» ба забони тоҷикӣ» - бо усули таҳлилӣ-муқоисавӣ ду тарҷумаи достони «Мҷыри»-и М.Ю. Лермонтов, ки ба қалами Қ. Киром ва Р. Ҳошим тааллуқ доранд, мавриди таҳқиқ ва таҳлил қарор дода шудаанд.

Бори аввал соли 1941 ба забони тоҷикӣ порчае аз достони «Мҷыри» дар тарҷумаи Ҳ. Юсуфӣ дар маҷмӯаи хурде бо унвони «Лермонтов М.Ю. Шеърҳои интихобшуда» ба таъби мерасад. Тарҷумаи пурраи дostonро соли 1948 дар шакли китоби алоҳида нашриёти «Нашрдавтоҷик» бе ишораи номи мутарҷим нашр намудааст. Баъдтар маълум гардид, ки тарҷумаи мазкур ба Р. Ҳошим тааллуқ доштааст. Баъд аз чанд муддат соли 1969 нашриёти «Ирфон» достони «Мҷыри»-и М.Ю. Лермонтовро дар тарҷумаи Қ. Киром нашр намудааст.

Мутарҷимони тоҷик достони «Мҷыри»-ро мувофиқи дониш ва маҳорати худ тарҷума намудаанд. Тарҷумаҳо аз рӯи рӯҳия, тарзи тасвир ва

усули баррасии мазмуни матн ба забони тоҷикӣ аз ҳамдигар фарқ мекунад. Дар баробари ин таъкид мегардад, ки агар Р. Ҳошим дар нигоҳдоштани мазмун афзалият дошта бошад, дар айнаи замон тарҷумаи Қ.Киром аз нигоҳи савту оҳанг бартарӣ доштааст. Ҳарчанд дар забони тоҷикӣ калимаи «мъҷри» - ба маънои «монах, послушник»- «роҳиббача» тарҷума шавад ҳам, мутарҷимон тарҷумаи номи дostonро зарур надонистаанд. Муқоиса мекунем:

Аслаш:

...Столбы обрушенных ворот,
И башня и церковный свод;
Но не курится уж под ним
Кадилаиц благовонный дым.

Дар тарҷумаи Қ. Киром:

Вайрона девору дараш, - Разрушены стены и ворота
Бурҷу равоқи пурфараш. - Пышные башни и своды
Аммо напечад бар фазо - Но не вьется в воздухе
Дуди муқаддас 3-ин саро - Священный дым из этих мест.

(Тарҷумаҳои таҳтуллафзии муаллиф – С.К.)

В переводе Р. Хашима:

Тоқу ҳам гунбази шикастаи он, - Его разбитые арки и своды,
Бурҷҳои ба таҳ нишастаи он. - Его осевшие башни.
Лек дуди муаттари мичмар, - Но благовонный дым кадилаиц,
Накашад бар самои нилу сар - Не тянется к лазурному небу.

Саҳнаи чанги Мъҷри бо паланг унсури калидии фаҳмидани моҳияти асар маҳсуб мешавад. Барои баррасии он ҷойи зиёд ҷудо намуда (4 банд), ба саҳнаи чанг дар байни дoston ҷой дода, Лермонтов бо ҳамин аҳамияти воқеаро таъкид менамояд:

Лермонтов:

...Какой-то зверь одним прыжком
Из чаши выскочил и лег,
Играя, навзничь на песок.
То был пустыни вечный гость
Могучий барс.

Дар тарҷумаи Қ. Киром:

...Дидам, ки як дарандае
Барҷаста аз чангал ба шаст,
Худро ба рег афканд маст.
Бишнохтаи. Бабре калон...
Чун ҳокими ин мулк буд...

Дар тарҷумаи Р. Ҳошим:

...Баъд аз он миёни як ҳайвон
Ҷасту худро фиканд бар майдон.
Хоб карду ба рег пушт ниҳод,
Ҷасту ғелида чарх зад, афтод.
Дидамаш: як паланги бепарво,

Соҳиби дашту ҷангалу сахро...

Тарҷумаи Р. Ҳошим сатр ба сатр аст, ки унсури писандида нест. Ғайр аз ин калимаи «барс» дар тарҷума ба маънои «паланг»- «тигр» омадааст, вале дар забони тоҷикӣ калимаи «барс»- «бабр» тарҷума мешавад.

Тарҷумаи Қ. Киром дар шакли мисраъҳои кутоҳ омада, моҳияти матни аслиро хуб ифода кардааст. Аз тарҷумаи Қ. Киром рӯҳи тавоноии Мҷырии сарбаланд, озодипараст ҳис карда мешавад. Тарҷумаи «Мҷыри» ба қалами Қ. Киром дар адабиёти тоҷик ҳодисаи тоза буда, нақши пайгириона дорад.

Дар ҳулоса натиҷагириҳои асосии таҳқиқот баён шудааст. Аз ҷумла, омӯзиш ва таҳлили мавзӯи муаллифро ба ҳулосаҳои зер овардааст:

1. Таърихи тарҷумаи ашъори М.Ю. Лермонтовро ба забони тоҷикӣ шартан ба се давра (солҳои: 1930-1940; 1950-1960; 1970-1980) ҷудо кардан мумкин аст, ки ташаккулёбии фаъолияти тарҷумониро дар адабиёти ватанӣ, усулҳои дарк кардани дараҷаи таъсири мусбати фарҳанги русро ба адабиёти муосири тоҷик инъикос намудааст.

2. Дар рисола тарҷумаи зиёда аз 200 шеърҳои М.Ю.Лермонтов муайян шудааст ва тарҷумаҳо ба қалами 15 нафар тарҷумонҳо анҷом пазируфтаанд. Дар рисола ба ин ва ё он андоза матни зиёда аз 30 тарҷума, ки натиҷаи захмати 10 тарҷумон махсуб меёбанд, дар муқоиса баррасӣ шудаанд;

3. Асарҳои М.Ю. Лермонтов ба мардуми тоҷик асосан пас аз инқилоби Октябр дастрас гардид ва тарҷумаҳои аввалини асарҳои ӯ ба забони тоҷикӣ соли 1936 ба таърифи расидаанд;

4. Ба тарҷумаи асарҳои М.Ю. Лермонтов чунин шоирону тарҷумонҳои маъруфи тоҷик: Ҳ. Юсуфӣ, Б.Раҳимзода, М. Шералӣ, М.Фарҳат, Қ. Киром, А. Адҳам бештар саҳм гузоштаанд. Тарҷумаҳои онҳо дар саҳифаҳои рӯзнома ва маҷаллаҳои «Шарқи сурх», «Тоҷикистон», «Помир», ва ғайра ҷой шуда буданд. Аз адибони имрӯзаи тоҷик ба тарҷумаи осори М.Ю. Лермонтов асосан Г. Келдӣ, Гулрухсор, Фарзона саҳми бориз доранд;

5. Ҳ. Юсуфӣ бо тарҷумаи осори М.Ю. Лермонтов дар адабиёти тоҷик ҳамчун шоир ва тарҷумон эътибори баланд пайдо намудааст. Махсусан тарҷумаҳои ӯ хонандагони тоҷик имконияти бо забони модарӣ хондани бештарин шеърҳои дostonҳои М.Ю. Лермонтов «Вафоти шоир» («Смерть поэта»), «Бодбон» («Парус»), «Иблис» («Демон»), «Боярин Орша»-ро пайдо намуданд;

6. Шеърҳои М.Ю. Лермонтов ба Қ. Киром, Б. Раҳимзода, М. Фарҳат ва дигарон маҳорати таҳлили психологиро омӯзондааст. Дар маркази тавачҷӯҳи шоирони тоҷик он шеърҳои лирикии М.Ю. Лермонтов қарор гирифтаанд, ки дар онҳо масъалаи «саволҳои доимии» - фаъолияти инсоният: муҳаббат, эътиқод ба қувваи эзидӣ, озодии шахсияти инсон, сарнавишти шоир ба тасвир омадаанд;

7. Эҷодиёти М.Ю. Лермонтов он нуктаи баланди маърифатест, ки барои ба он баробар шудан адибони тоҷик Ҳ. Юсуфӣ, М. Фарҳат, Қ.Киром ва дигарон мекӯшиданд;

8. Аз солҳои сиюми садаи ХХ тамоми нависандагону шоирон ва адабиётшиносони тоҷик рӯ ба тарҷумаи адабиёти ҷаҳон оварда буданд. Шоир Б. Раҳимзода 46 шеърӣ шоири бузурги рус М.Ю. Лермонтовро ба забони тоҷикӣ тарҷума намуда, тавонистааст рӯҳи замони зиндагӣ ва дунёи маънавии шоири русро дар тарҷума ифода намояд;

9. Шоир Г. Келдӣ ба адабиёти кишварҳои дигар тавачҷуҳи хоса дорад, мекӯшад хонандаи тоҷикро ба намунаҳои осори адибони дигар кишварҳо ошно созад. Тарҷумаҳои Г. Келдӣ дар чанд маҷмӯаи шеърҳо ба таъб расидаанд, ки намунаи яке аз онҳо «М. Лермонтов. Шеърҳо ва дostonҳо» (1981) мебошад;

10. Таҳлили тарҷумаҳои асарҳои М.Ю. Лермонтов ба забони тоҷикӣ нишон медиҳад, ки адибони тоҷик дар тарҷумаи бадеӣ нақши бориз доранд. Тарҷумаҳои бадеии онҳо тамоми унсурҳои тарҷума, забон, анвои адабӣ, робитаи шаклу мазмун, рӯҳи матни асари тарҷумашавандаро бо эҳтиром нигоҳ медоранд ва онро ба забони тоҷикӣ ба хонанда пешниҳод менамоянд. Ин муносибати тарҷумонии адибони тоҷикро дар мисоли тарҷумаи осори М.Ю.Лермонтов мушоҳида намудем. Тарҷумаи асарҳои адибони рус, аз ҷумла М.Ю. Лермонтов, дар густариши мактаби эҷодӣ ва гузоштани заминаи судбахш барои рушду вусъати эҷодиёти адибони тоҷик саҳм гузоштааст.

Ҳамин тавр метавонем таъкид кунем, ки баррасии шеърӣ М.Ю.Лермонтов дар адабиёти тоҷики садаи ХХ хусусияти ба худ хос дошт. Муқоисаи вариантҳои гуногуни тарҷумаҳо нишон доданд, ки онҳо бештар мухтассоти миллӣ доранд. Имрӯз мактаби тарҷумонии тоҷик боз рангорангу бойтар гардида, барои густариши робитаҳои адабӣ имконоти бештаре фароҳам меоварад.

Моҳияти асосии диссертатсия дар мақолаҳои зерини муаллиф инъикос ёфтааст:

Монография:

1. Қувватова С.М. Ашъори Михаил Лермонтов дар тарҷумаҳои тоҷикӣ / С.М. Қувватова. - Душанбе: ДДОТ ба номи С. Айни, 2019. -136 с. (бо заб. русӣ)

Мақолаҳои, ки дар маҷаллаҳои тавсиякардаи ҚОА-и назди Президенти ҶТ чоп шудаанд

2. Қувватова С.М. «Қасами Иблис»-иМ. Лермонтовдар тарҷумаи Ҳабиб Юсуфӣ/ С.М. Қувватова // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ.- Душанбе, 2015. - № 4(65) - С.156-159.
3. Қувватова С.М. Таъсири ашъори Лермонтов ба эҷодиёти Қутби Киром/ С.М. Қувватова// Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ.- Душанбе, 2018. - № 5-1 (77). - С. 237-242.

4. Қувватова С.М. Таҳлили қиёсии тарҷумаи шеъри Михаил Лермонтов «Шохдухтари баҳрӣ» / С.М. Қувватова // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши филология. –Душанбе, 2019. - № 6. – С. 31-38.
5. Қувватова С.М. Услуби адабии достони «Мцири» дар тарҷумаҳои тоҷикӣ/ С.М. Қувватова // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши филология.-Душанбе, 2019. - № 7. – С. 164-169.

АННОТАЦИЯ

диссертационного исследования соискателя Кувватовой Саломат Мусоевны на тему «Особенности художественного перевода поэтических произведений Михаила Лермонтова на таджикский язык» на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – Таджикская литература

Диссертационное исследование Кувватовой С.М. посвящено изучению воздействия Лермонтова на формирование современной таджикской литературы, особенностям перевода поэзии русского поэта на таджикский язык. Диссертантом одновременно с оригиналом подвергнуты анализу и соотнесены всевозможная родственность и созвучность между произведениями русского классика и разножанровыми произведениями таджикских литераторов.

В диссертации обращено особое внимание на прослеживание истории перевода произведений М.Ю.Лермонтова на таджикский язык и эволюцию отношения таджикских поэтов и писателей к творчеству классика русской литературы. А также история перевода произведений Лермонтова на таджикский язык разделена на три основных этапа и проведен сравнительно-сопоставительный анализ переводов поэтических произведений поэта на таджикский язык. В диссертации вскрыты отличительные черты переводов с точки зрения воспроизведения в них национальной окраски, соблюдения грамматических особенностей подлинника, национального колорита переводов поэзии Лермонтова.

Наряду с этим, обозначены характерные особенности созданного в воспеваниях и посвящениях таджикских поэтов образа М.Ю. Лермонтова.

Реальный материал, который привлечен в диссертации, в значительной части прежде не изучался или же анализировался частично, определен степень эквивалентности перевода стихотворений М.Ю. Лермонтова на таджикский язык с их оригиналом в плане образности и использования средств художественного изображения.

Перевод произведений русских писателей, в том числе М.Ю. Лермонтова, является школой творческого прогресса и плодотворной почвой для развития творчества таджикских литераторов. Сравнение различных вариантов переводов показало, что трансформация в них имеет национальную особенность. Сегодня разнообразная и богатая переводческая деятельность художников слова приводят к богатству литературы, созреванию современной интеллектуальной культуры.

АННОТАТСИЯИ

таҳқиқоти диссертатсионии унвонҷӯ Қувватова Саломат Мусоевна дар мавзӯи «Хусусиятҳои бадеии тарҷумаи асарҳои манзуми Михаил Лермонтов ба забони тоҷикӣ» барои дарёфти унвони илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.01.01 –Адабиёти тоҷик

Рисолаи илмии Қувватова С.М. ба омӯзиши таъсири ашъори Лермонтов ба таҳаввули адабиёти муосири тоҷик, хусусиятҳои тарҷумаи асарҳои манзуми шоири рус ба забони тоҷикӣ бахшида шудааст.

Дар таҳқиқот ба муайян намудани таърихи тарҷумаи асарҳои М.Ю. Лермонтов ба забони тоҷикӣ ва таҳаввули муносибати шоирону нависандагони тоҷик ба эҷодиёти адиби адабиёти классикии рус диққати махсус дода шудааст. Ҳамзамон таърихи тарҷумаи асарҳои Лермонтов аз ҷониби адибони тоҷик, ба се давраи асосӣ тақсимбандӣ шуда, тарҷумаи шеърҳои адиб мавриди таҳлили қиёсӣ-муқоисавӣ қарор гирифтаанд.

Инчунин пажӯҳишгар нусхаи аслиро бо тарҷумаи тоҷикии он мавриди таҳлилу муқоиса қарор додааст. Дар диссертатсия робита ва ҳамоҳангии осори гуногунжанри адабиёти классикии рус ва адабиёти тоҷик мавриди пажӯҳиши амиқ қарор гирифтаанд. Ҳамчунин тавассути таҳлили муқоисавии тарҷумаҳо нигоҳдоштани оҳангу моҳияти мазмуни нусхаи асл ва таъсирпазирии тарҷума аз мавзӯъ ва ғояи шеъри Лермонтов ошкор гардидааст.

Дар рисола махсусиятҳои характерноки тавсифномаҳои шоирони тоҷик ба М.Ю. Лермонтов таҳқиқ ва таҳлил шуда, нақшу ҷойгоҳи шоир дар ҷараёни адабӣ муайян карда шудааст.

Маводҳои асосии диссертатсия бори нахуст мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтаанд. Тарҷумаи асарҳои адибони рус, аз ҷумла М.Ю. Лермонтов, дар густариши мактаби эҷодӣ ва гузоштани заминаи судбахш барои рушду вусъати эҷодиёти адибони тоҷик саҳм мегузорад.

Дар диссертатсия таъкид шудааст, ки адибони тоҷик дар тарҷумаи бадеӣ нақши бориздоранд. Тарҷумаҳои бадеии онҳо тамоми унсурҳои тарҷума, забон, анвои адабӣ, робитаи шаклу мазмун, рӯҳи матни асари тарҷумашавандаро бо эҳтиром нигоҳ медоранд ва онро ба забони тоҷикӣ ба хонанда пешниҳод менамоянд. Муқоисаи вариантҳои гуногуни тарҷумаҳо нишон доданд, ки онҳо бештар мухтассоти миллӣ доранд. Имрӯз мактаби тарҷумонии тоҷик боз рангорангу бойтар гардида, барои густариши робитаҳои адабӣ имконоти бештаре фароҳам меоварад.

ANNOTATION
of the dissertation research of Kuvvatova Salomat Musoevna on the topic
“Features of the literary translation of Mikhail Lermontov’s poetic works into
Tajik” for the degree of candidate of philological sciences in the specialty
10.01.01 - Tajik literature

Dissertation research by Kuvvatova S.M. is devoted to studying the impact of Lermontov on the formation of modern Tajik literature, the peculiarities of the translation of the poetry of the Russian poet into the Tajik language. Dissertator analyzed simultaneously with the original and correlated all sorts of relatedness and consonance between the works of Russian classic and multi-genre works of Tajik writers.

Dissertator paid special attention to tracing the history of the translation of works by M. Yu. Lermontov in the Tajik language and the evolution of the attitude of Tajik poets and writers to the works of the classic Russian literature. The history of the translation of Lermontov’s works into Tajik language is divided into three main stages and a comparative analysis of the translation of the poet’s poetic works into Tajik language was carried out. The dissertation revealed the distinctive features of translations from the point of view of reproducing national coloring in them, observing the grammatical peculiarities of the original version, and the national color of Lermontov's poetry translations.

Along with this, the characteristic features of the image of M. Yu.Lermontov created in the chanting and dedication of Tajik poets are indicated.

The real material that was brought in the thesis has not been studied to a large extent in the past or has been partially analyzed, the degree of equivalence of the translation of the poems M. Yu. Lermontov in Tajik with their original in terms of imagery and the use of means of artistic image.

Translation of works of Russian writers, including M. Yu.Lermontov, is a school of creative progress and a fertile ground for the development of creativity of Tajik writers. A comparison of the various translations revealed that the transformation in them has a national peculiarity. Today, the diverse and rich translation activities of the artists of the word, lead to a wealth of literature, the maturation of modern intellectual culture.